

Gmina Susiec

„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa Inwestująca w Obszary Wiejskie”
Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Zadanie pn. „Album promujący kulturę i walory przyrodnicze Gminy Susiec” realizowane przez Koło Gospodyń Wiejskich w Suścu „Tanewa”,
współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji
w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Projekt dofinansowany za pośrednictwem Lokalnej Grupy Działania „Roztocze Tomaszowskie”.

Gmina
Susiec

Wieża widokowa o świcie

Wśród lasów i wód

OSuścu mówi się, że jest sercem Roztocza. Nic dziwnego więc, że – obok pobliskich gmin Krasnobród i Zwierzyńiec – uważana jest za jedno z najatrakcyjniejszych miejsc wypoczynku. Kto raz przyjechał do Suśca na wakacje, nawet krótkie, na ogół tu wraca.

Położona malowniczo na wyżynnych terenach Roztocza Środkowego, zanurzona w lasach gmina Susiec administracyjnie należy do powiatu tomaszowskiego w województwie lubelskim. W jej skład, oprócz Suśca, wchodzi miejscowości: Ciotusza Nowa, Ciotusza Stara, Grabowica, Huta Szumy, Kunki, Łasochy, Łosiniec, Łuszczacz, Majdan Sopocki Pierwszy, Majdan Sopocki Drugi, Maziły, Nowiny, Oseredek, Paary, Róża, Rybnica, Wólka Łosiniecka i Zawadki. Mieszka w nich około 7300 osób.

Widok z wieży

Susiec, ulica Tomaszowska

Susiec z widokiem na szkołę i Gminny Ośrodek Kultury

Centrum Sušca

Wieża widokowa w Suścu

Zabudowa Suśca

Wiosenne pejzaże gminy Susiec

Plantacja słonecznika w Wólce Łosinieckiej

Kuropatwa

Na skrzyżowaniu dróg w Majdanie Sopotkim Pierwszym

Zajaczek

Uprawy susieckich pól

Sarna

Barwy wiosennych pól

Las wiosną i jesienią

Przejażdżka leśnym duktem

Szumiące serce Roztocza

Roztocze to jedno z najpiękniejszych miejsc w Polsce. Jego atutem są nie tylko malownicze widoki, ale też niezdeptana, w dużej mierze wciąż dzika przyroda.

Pierwsze, co uderza w gminie Susiec, to intensywny zapach lasów. Zajmują ponad połowę powierzchni gminy, a ilość jodu, którą wydzielają, jest zbliżona do tej nad morzem.

Kolejnym bezcennym skarbem susieckiej ziemi są krystalicznie czyste wody rzek. Wciąż można w nich zobaczyć dziko żyjące pstrągi, które w zanieczyszczonych wodach nie przeżyłyby.

Lasy pełne są jagód i grzybów, ale też dzikiej zwierzyny. Wędrowiec bez trudu może podpatrywać sarny, lisy, a bardziej uważni natkną się na rzadkie gatunki owadów czy roślin. Warto zajrzeć do rezerwatu przyrody „Nad Tanwią”, zlokalizowanego u zbiegu rzek Jeleń i Tanew czy rezerwatu „Nowiny”. Na terenie gminy leży też częściowo rezerwat „Czartowe Pole”.

Susiec w Polsce najbardziej znany jest z szumów: serii niewielkich, malowniczych wodospadów, których historia sięga trzeciorzędu, kiedy obszar Roztocza został wydźwignięty w górę. Do najwyższego z nich na rzece Jeleń o wysokości ok. 1,5 m, prowadzi malownicza trasa spacerowa.

Magazyn „National Geographic Traveler” w 2016 roku uznał szумы za jeden z siedmiu cudów Polski; tak zagłosowali czytelnicy. Wcześniej podobny tytuł nadali im czytelnicy „Rzeczpospolitej”.

Ci, którzy marzą o bardziej wymagających rodzajach aktywności fizycznej, mogą się wspiąć na Wapielnię – najwyższe wzniesienie Roztocza Środkowego (385 m n.p.m.). Na jej szczycie znajdują się wyrobiska – pozostałości po wydobyciu kamienia służącego do wypalania wapna. Nagrodą będzie postawienie nogi na słupku wysokościowym. Piękne widoki można podziwiać m.in. z wieży widokowej, zbudowanej przy drodze z Suśca do Grabowicy czy z punktu widokowego w dawnym kamieniołomie Nowiny, zlokalizowanego na południowo-wschodnim zboczu Krzyżowej Góry. Przez lata wydobywano tam wapienie miocenijskie. Ściany dawnego kamieniołomu, długie na 200 m i wysokie na kilkanaście metrów są oknem, które pozwala zajrzeć do wnętrza ziemi i zobaczyć budowę geologiczną tych terenów.

W Majdanie Sopotkim można się kąpać w zalewie z obszerną plażą, mołem i malowniczą trasą spacerową wzdłuż brzegów. Utworzono go na płynącej rzece Sopot, dzięki czemu wody zalewu są zawsze czyste.

Gminę najlepiej przemierzać na rowerze: wytyczono przez nią pięć szlaków dla cyklistów. Prowadzi tędy m.in. słynny szlak Green Velo. Ścieżki rowerowe i piesze (tych jest siedem) łączą się ze szlakami prowadzącymi przez sąsiednie gminy, można więc zaplanować wspólną wycieczkę.

Wzgórze Wapielnia

Skąły na wzgórze

Wodospad na Jeleniu

Ruiny papierni

Kwitnące wrzosey

Spływ kajakowy na Tanwi

Zachód słońca w Oseredku (fot. KŁ)

Potok w Łosińcu

Daniele

Liski przy norze

Orzeł bielik

Na zalewie w Łosińcu

Mglisty poranek w Grabowicy

Sowa uszata

Chomik

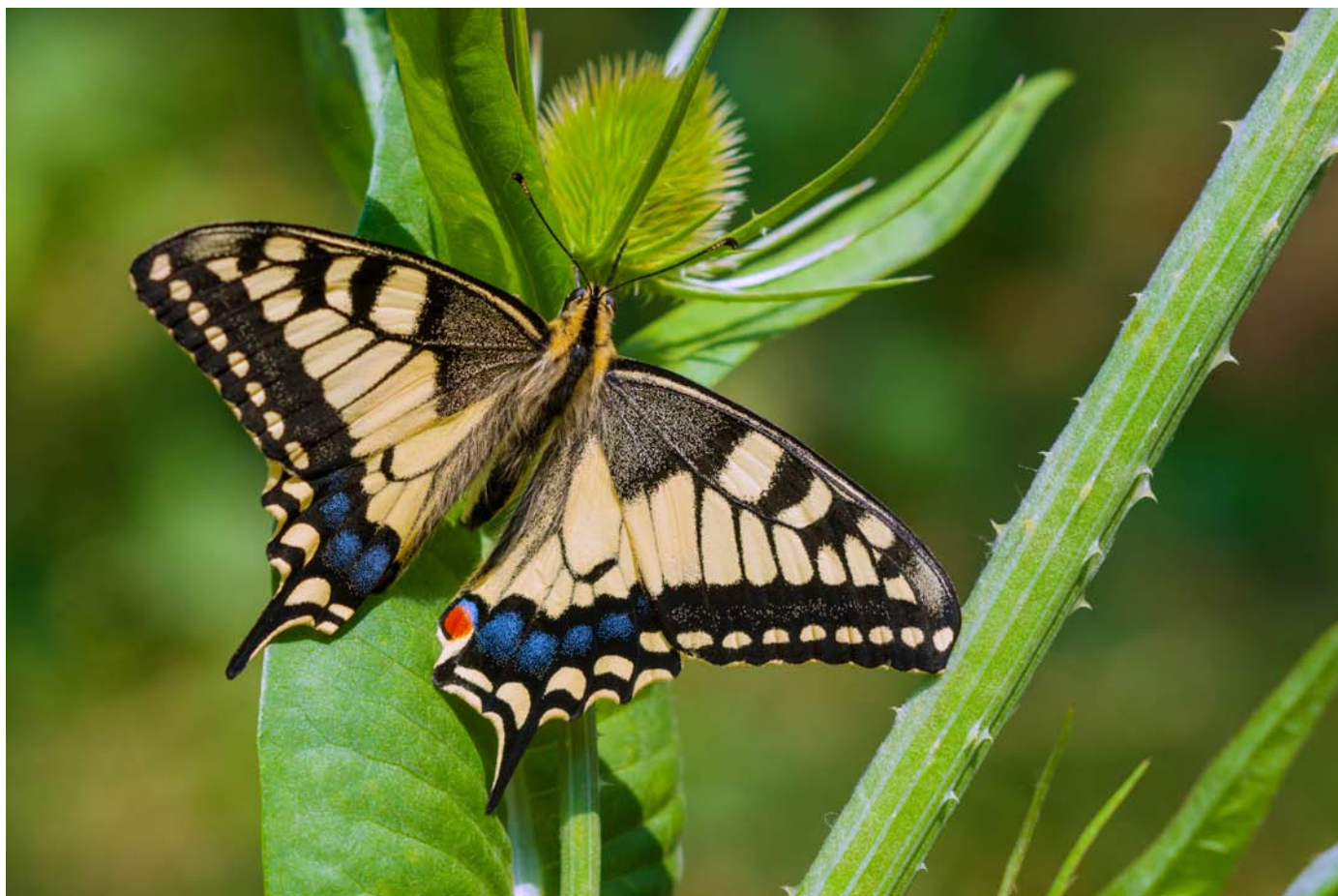
Borsuki wyruszają na łów

Kwiaty wiosny

Rosiczka w rezerwacie „Nowiny”

Paź królowej

Łąka w Paarach

Lilia złotogłów

Lilie w rezerwacie „Nowiny”

Wetniana w rezerwacie „Nowiny”

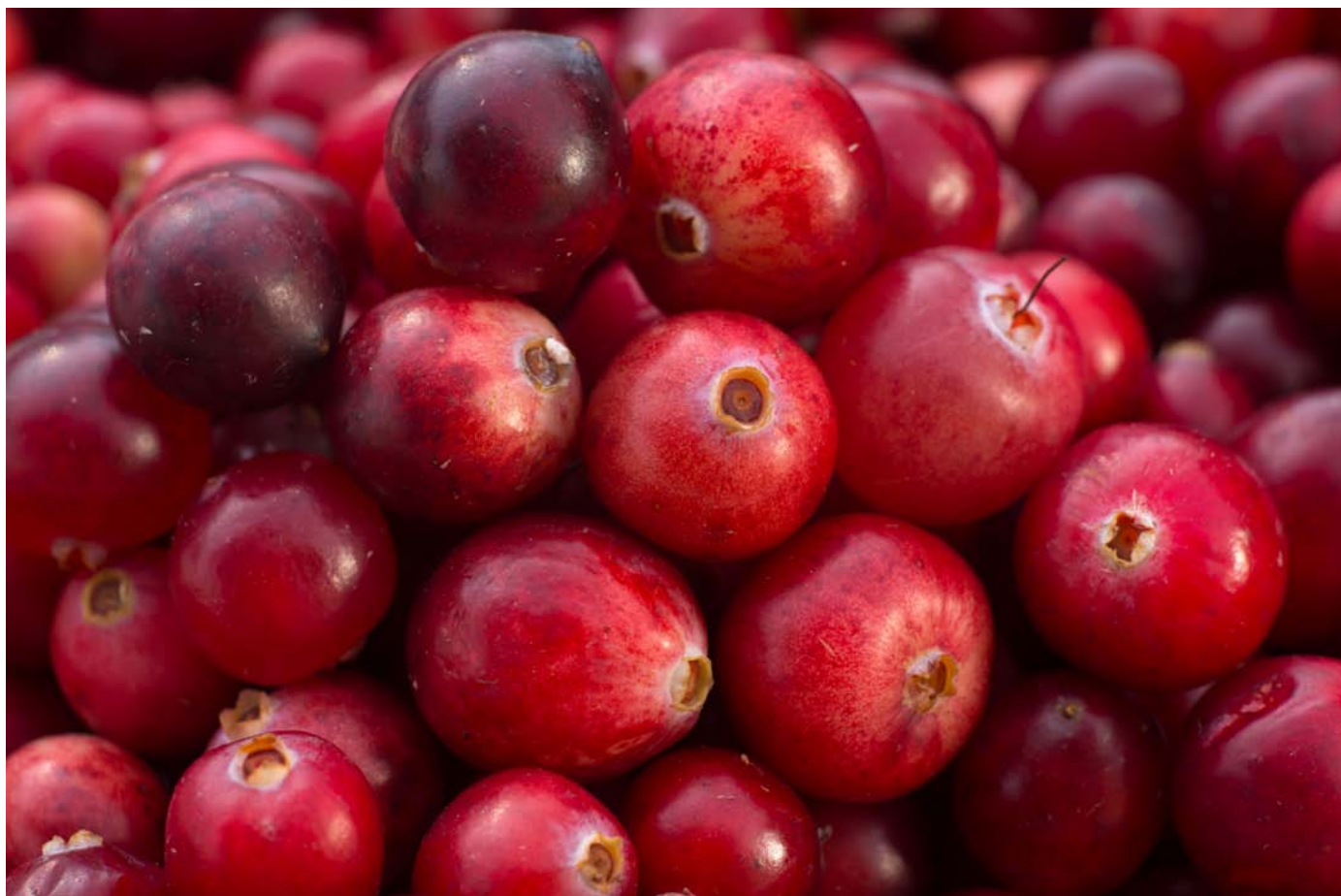
Widok z wału Huty Różanieckiej

Poziomka

Żurawina błotna

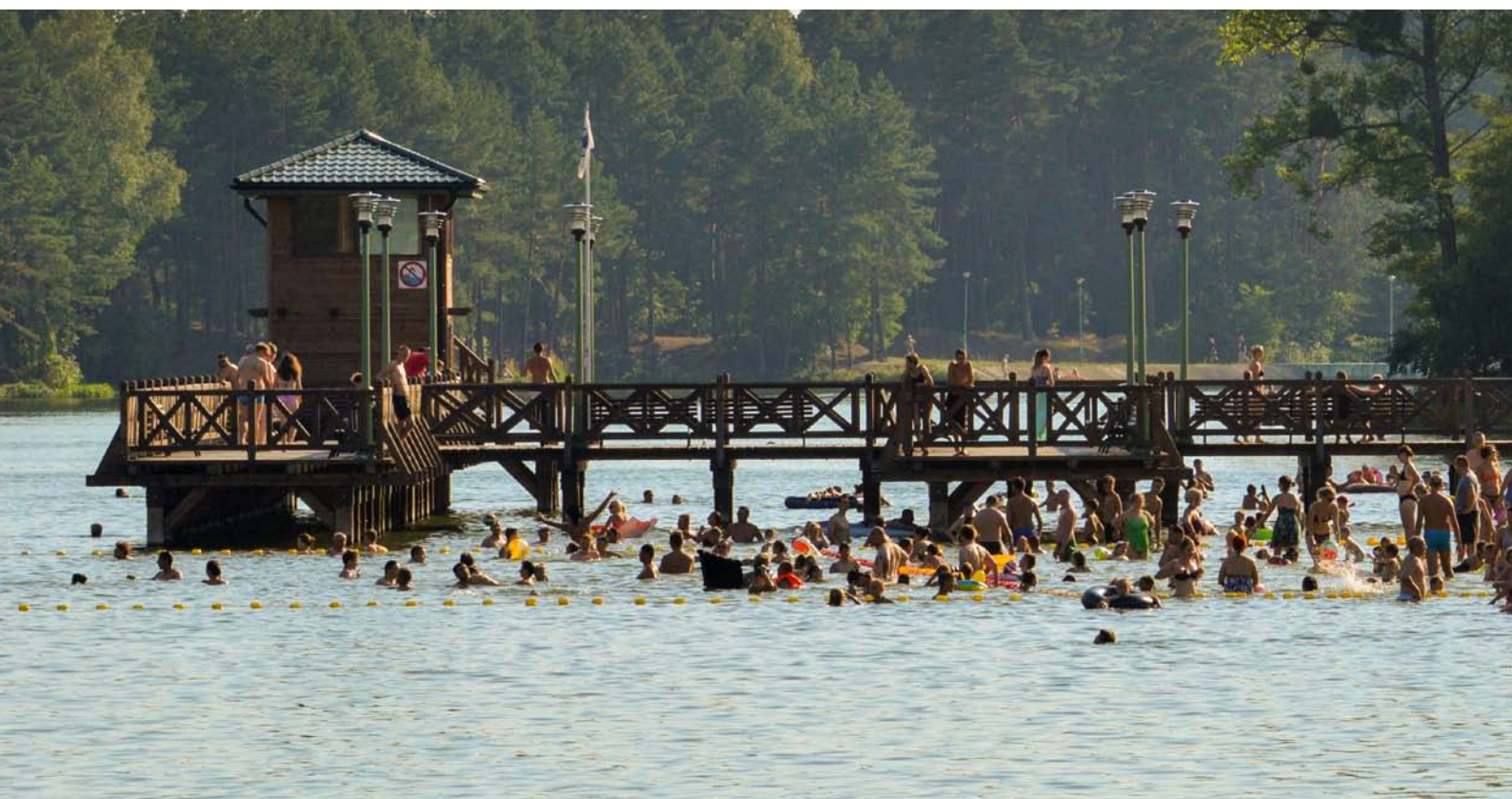
Borowiki

Opieńki

Łabędzie na zalewie w Majdanie Sopotkim

Nad zalewem w Majdanie Sopockim

Zalew o zmierzchu

„Rusalka” na Tanwi

Uczestnicy Biegu nad Tanwią (fot. PN)

Na szlaku rowerowym (fot. KŁ)

Szynobus w Wólce Łosinieckiej

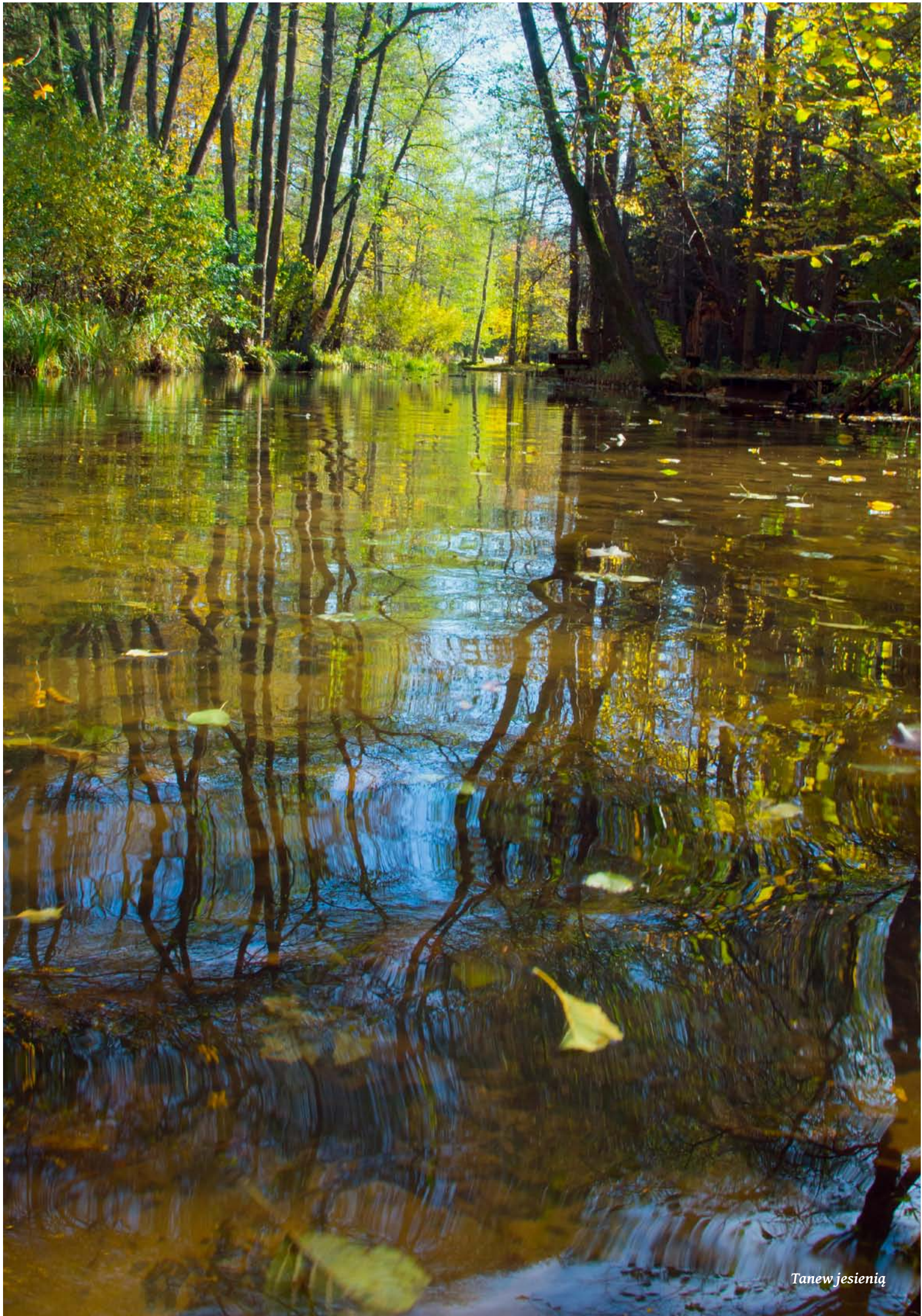
Pomnikowe lipy w Mazilach

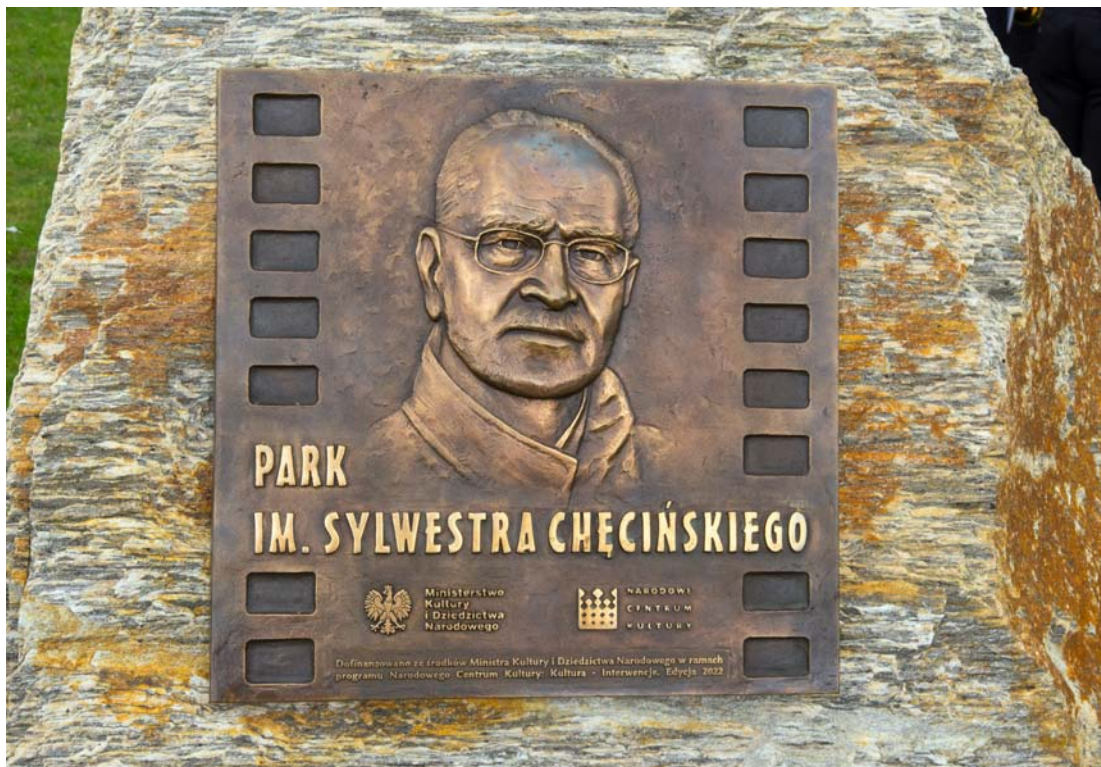
Droga w Mazilach

Tanew jesienią

Jak Kargul z Pawlakiem

Przy wjeździe do Suśca przybyszy witają wyrzeźbieni w drewnie przez miejscowego artystę Kargul i Pawlak, bohaterowie kultowej telewizyjnej sagi. Jej autorem był pochodzący z Suśca Sylwester Chęciński. Dziś imię reżysera nosi susiecki park.

Wśród atrakcji warto wymienić także Muzeum Pożarnictwa w Oseredku. Ze zbiorami, liczącymi blisko pół tysiąca eksponatów (najstarszy – sikawka kołowa pochodzi z końca XIX wieku), jest jedyną taką placówką w województwie. Założył je niezjący już zasłużony strażak Jan Łasocha.

W Łosińcu przy Potoku Łosinieckim można oglądać pozostałości niemieckiego samolotu, messerschmitta, zestrzelonego w 1944 roku. Przez wiele lat metalowa konstrukcja służyła mieszkańcom jako mostek.

W Suścu są dwa baseny: odkryty i kryty oraz imponujący stadion sportowy. Organizowane są tu nie tylko tradycyjne kuligi, ale także zielone – letnie wyprawy zaprzęgiem konnym do lasu.

Zimą można wybrać się też na narty biegowe.

Park im. Sylwestra Chęcińskiego

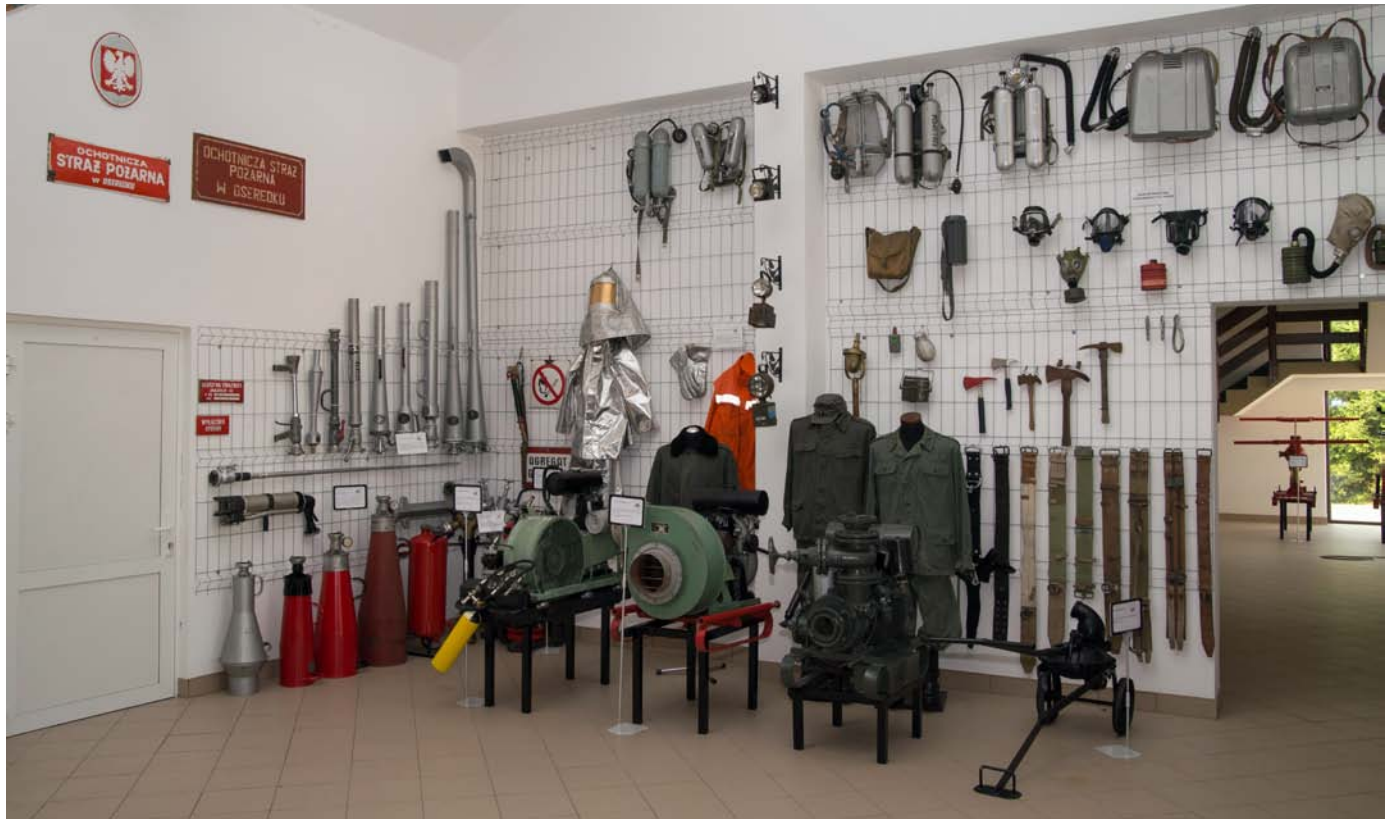

Zabawa w śnieżki

Muzeum Pożarnictwa w Osередku

Śladami przeszłości

Najstarszy zapis dotyczący Suśca pochodzi z roku 1643, kiedy ówczesny właściciel tych ziem (były częścią włości zamechskich) Jan „Sobiepan” Zamoyski zezwolił niejakiemu Zielińskiemu na przeniesienie huty żelaza ze wsi Szara Wola (dzisiejsza Szarowola) na „uroczysko Susiec zwane”.

Ale przez wiele lat nie Susiec był najważniejszym ośrodkiem osadniczym, tylko Rybnica. Tu znajdowała się siedziba klucza rybnickiego Ordynacji Zamojskiej. Z 1748 roku pochodzi zapis o wsi Skwarniki (obecnie Skwarki), w 1791 roku powstała huta szkła Par (obecnie Paary). Par, Rybnica i Susiec w XVIII wieku były jednym z największych ośrodków przemysłu metalurgicznego i szklarskiego Ordynacji Zamojskiej.

Pierwsza pisemna wzmianka o osadnictwie na terenach dzisiejszej gminy Susiec dotyczy właśnie Rybnicy i pochodzi z 1582 roku. Wymieniono w niej tartaki Sikliwców i Świdów na Potoku Łosinieckim. Ale historia zasiedlania tych ziem jest o wiele starsza i sięga kilku tysięcy lat przed naszą erą, o czym świadczą liczne znaleziska archeologiczne, m.in. fragmenty glinianych naczyń i narzędzi z krzemienia z okresu kultury pucharów lejkowatych (3900-3000 lat p.n.e.), które znalazł jeden z mieszkańców gminy. Na tych terenach odkryto także monety z czasów rzymskich. W okresie od VI do IX wieku na Roztoczu zamieszkiwali Łędzianie i Wołynianie.

W niniejszej publikacji wśród skarbów przeszłości prezentujemy m.in. siekierkę krzemienią z okresu kultury ceramiki sznurowej znalezioną w Łosińcu, scytyjski grot strzały z I tysiąclecia p.n.e. (Róża), żelazny grot z późnego średniowiecza (Oseredek), późnośredniowieczny żelazny topór (Paary), średniowieczne żelazne krzesiwo (Łosiniec) czy żelazną ostrogę z wczesnego średniowiecza znalezioną na Zamczysku.

Położone na wzgórzu (246 m n.p.m.) i okolone bagnami Zamczysko (nazywane także Kościółkiem) jest jednym z najstarszych i najbardziej tajemniczych miejsc na terenie gminy. Już kilkadziesiąt lat temu znaleziono tu ślady osadnictwa z przełomu VIII i IX wieku. W późniejszych wiekach (XII-XIII) funkcjonował tu gród, który być może wchodził w skład systemu obronnego Grodów Czerwieńskich. Prawdopodobnie z tamtych czasów pochodzi susiecka legenda o Tanewie, pięknej córce rycerza Gołdapa (według tej opowieści miał być założycielem zamku), która – by uniknąć pohańbienia podczas najazdu wroga – rzuciła się w odmęty Tanwi.

Grody zostały zniszczone w 1241 roku przez Mongołów.

W kolejnych wiekach stał tu zamek, a potem – cerkiew, wybudowana w początkach XVII wieku przez Tomasza Zamoyskiego dla bazylianów. Po ich wyprowadzce cerkiew zamieniono na kościół obrządku łacińskiego pw. św. Jana Nepomucena. Rozebrany został w 1796 roku.

Miejsce to – jako niedostępne – było wykorzystywane m.in. przez powstańców styczniowych, którzy się tu ukrywali, a w czasach II wojny światowej – przez partyzantów. W okolicy Suśca działały AK, GL, BCh. Do dziś przetrwało mnóstwo opowieści o ich bohaterskich akcjach. W kościele pw. św. Jana Nepomucena w Suścu jest kaplica poświęcona żołnierzom AK obwodu Tomaszów Lub., a w niej – mnóstwo pamiątek, które warto zobaczyć.

Warto także zajrzeć do miejscowości Róża, którą Niemcy w lutym 1943 roku spacyfikowali w ramach odwetu za klęskę w bitwie pod Zaborecznem. Wydarzeniom tym poświęcony jest pomnik. W Błudku, niedaleko Nowin, znajduje się kolejne miejsce pamięci. Od jesieni 1944 do wiosny 1945 roku funkcjonował tu obóz, stworzony przez NKWD i UB, w którym przetrzymywano członków podziemia. Wielu straciło w nim życie (podaje się od kilkudziesięciu do 270 ofiar). Został zlikwidowany 26 marca 1945 roku przez oddziały AK Rejonu Susiec i Józefów.

Susiec, w uznaniu wybitnych zasług bojowych z niemieckim okupantem, w 1987 roku został odznaczony Orderem Krzyża Grunwaldu III klasy.

Zwiedzając susieckie zabytki, warto też zajrzeć do kościoła pw. św. Michała Archanioła w Łosińcu, wzniesionego w 1797 roku jako cerkiew greckokatolicka, który w latach 1875-1919 był cerkwią prawosławną.

Drewniany budynek jest atrakcją sam w sobie, bo to jedna z zaledwie dwóch bezkopułowych cerkwi na Lubelszczyźnie. Kilka lat temu w środku odkryto piwniczkę, a w niej – ikony, korony ślubne i metalowe sztandary używane niegdyś przez prawosławnych. Przy zabytkowym kościele stoi drewniana dzwonnica, także zabytkowa z pierwszej połowy XIX wieku.

W Majdanie Sopockim Drugim warto obejrzeć zabytkowy kościół pw. św. Tomasza, wybudowany w 1835 roku jako cerkiew greckokatolicka. W Paarach stoi zabytkowa strażnica graniczna z 1876 roku (później funkcjonowała w niej szkoła), a w Rybnicy – młyn wodny z 1938 roku.

Poszukiwacz śladów przeszłości powinien wybrać się także do Rebizantów. To tam w 1901 roku dawną granicę zaborów austriackiego i rosyjskiego, po ucieczce ze szpitala więziennego w Petersburgu, przekroczył późniejszy marszałek Józef Piłsudski. Pomagali mu Jan Miklaszewski – ówczesny kontroler Lasów Ordynacji Zamojskiej oraz Mikołaj Rebizant. Miejsce to upamiętniają tablica i obelisk.

Upamiętniono także dawną granicę zaborów: przy drodze powiatowej Susiec – Huta Różaniecka stoją graniczne szlabany i budki strażnicze.

Grot żelazny z Osередka, późne średniowiecze

Ostroga żelazna ze wzgórza Kościółek, średniowiecze

Siekierka krzemienista kultury ceramiki sznurowej z Łosińca, III tysiąclecie p.n.e.

Krzesiwo żelazne z Oseredka, późne średniowiecze

Topór żelazny z Łosińca, średniowiecze

Budka strażnicza

Pomnik poświęcony Józefowi Piłsudskiemu

Na „Zamczysku”

Tablica na „Zamczysku”

Paprocie orlice

Wnętrze kościoła w Sućcu

Obraz św. Jana Nepomucena

Zabytkowa dzwonnica

Kościół parafialny w Suścu

Obraz MB z Dzieciątkiem

Zabytkowe zwieńczenie ołtarza

Korony ślubne

Ikona

Sarkofag

Wnętrze kościoła w Majdanie Sopotkim

Obraz MB Częstochowskiej

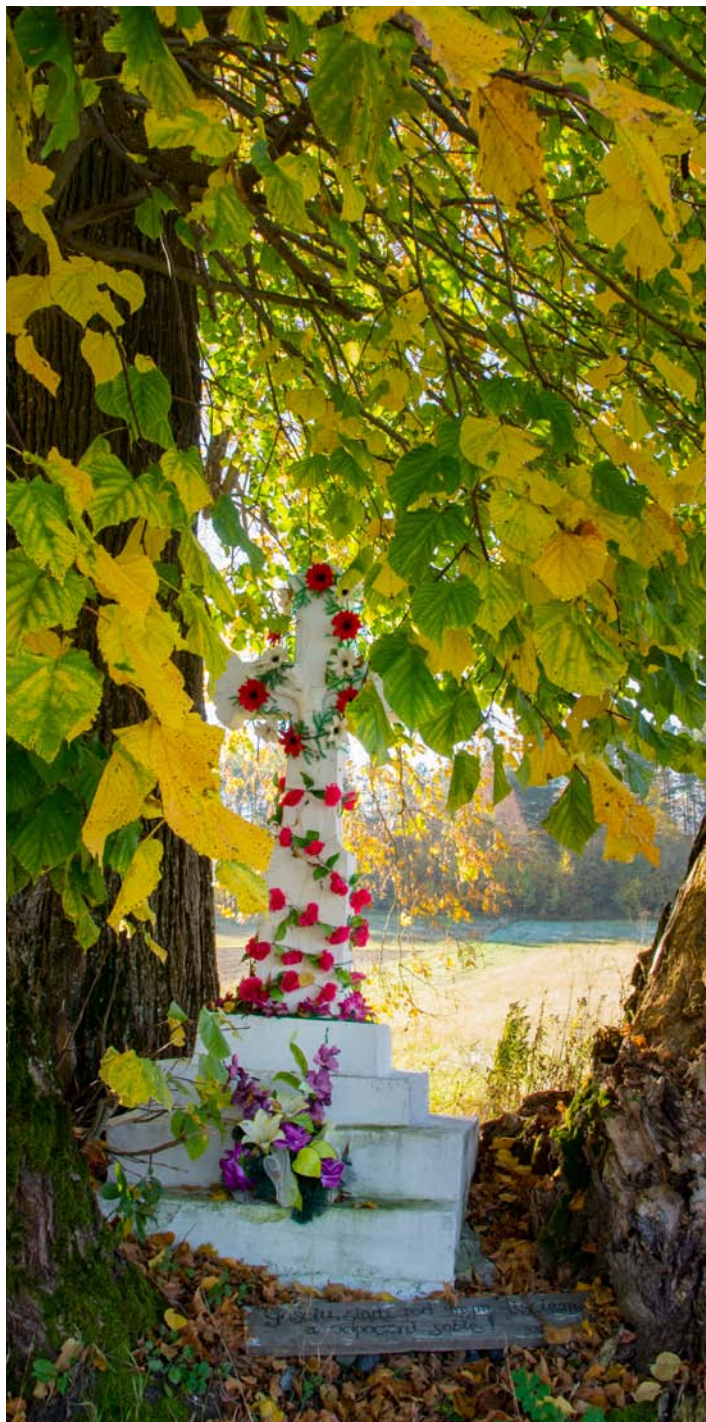
Kościół w Majdanie Sopockim

Kapliczka w Wólce Łosinieckiej

Krzyż przydrożny w Oseredku

Krzyż w Hucie Szumy

Kapliczka w Suścu

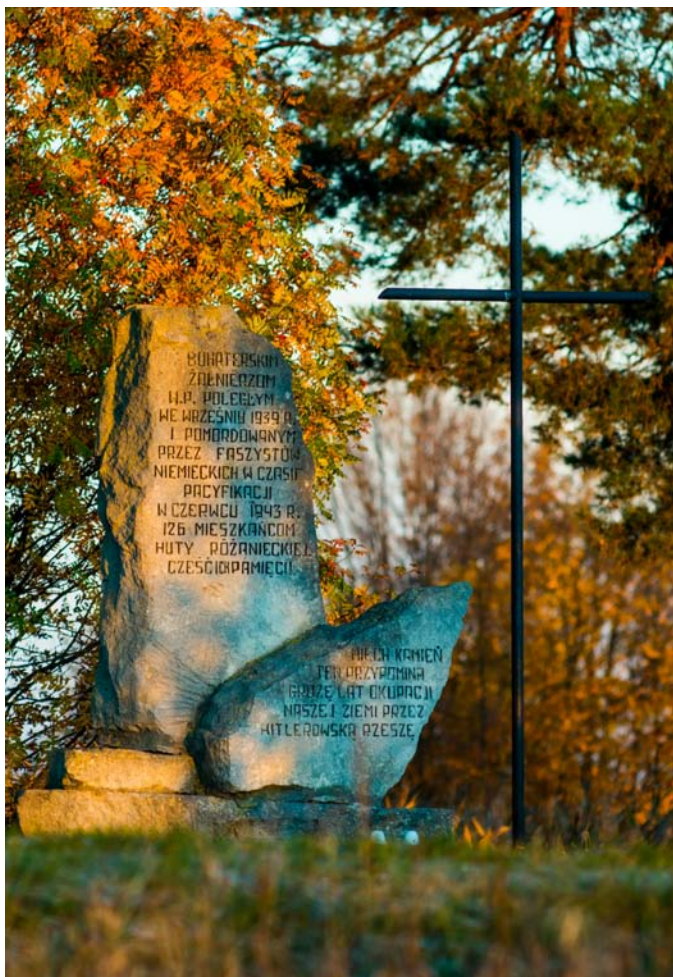

Figura św. bpa Stanisława w Ciotuszy Nowej

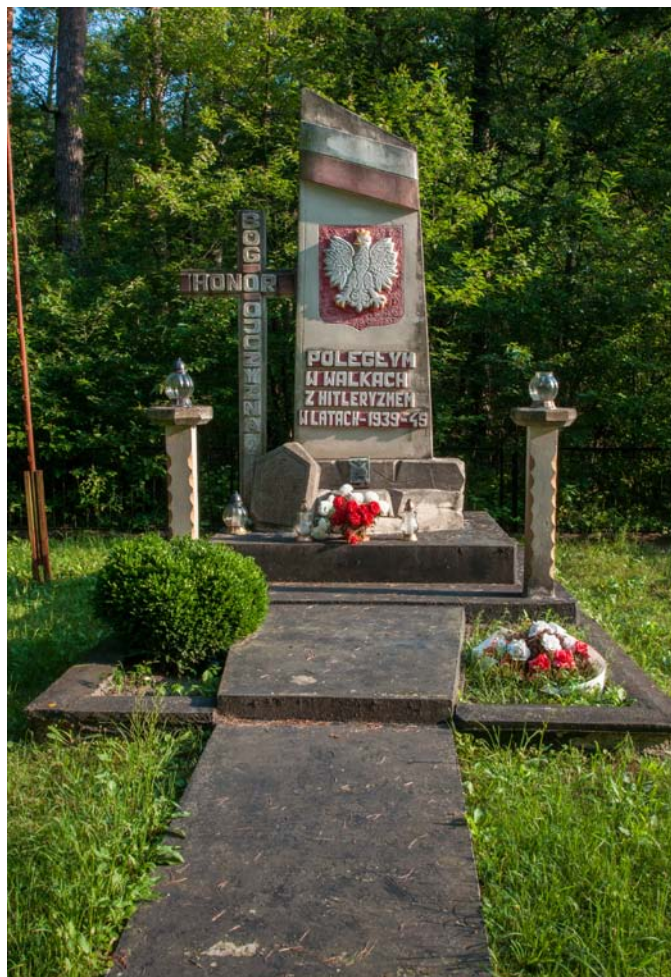

Pomnik poświęcony żołnierzom Wojska Polskiego w Łosińcu

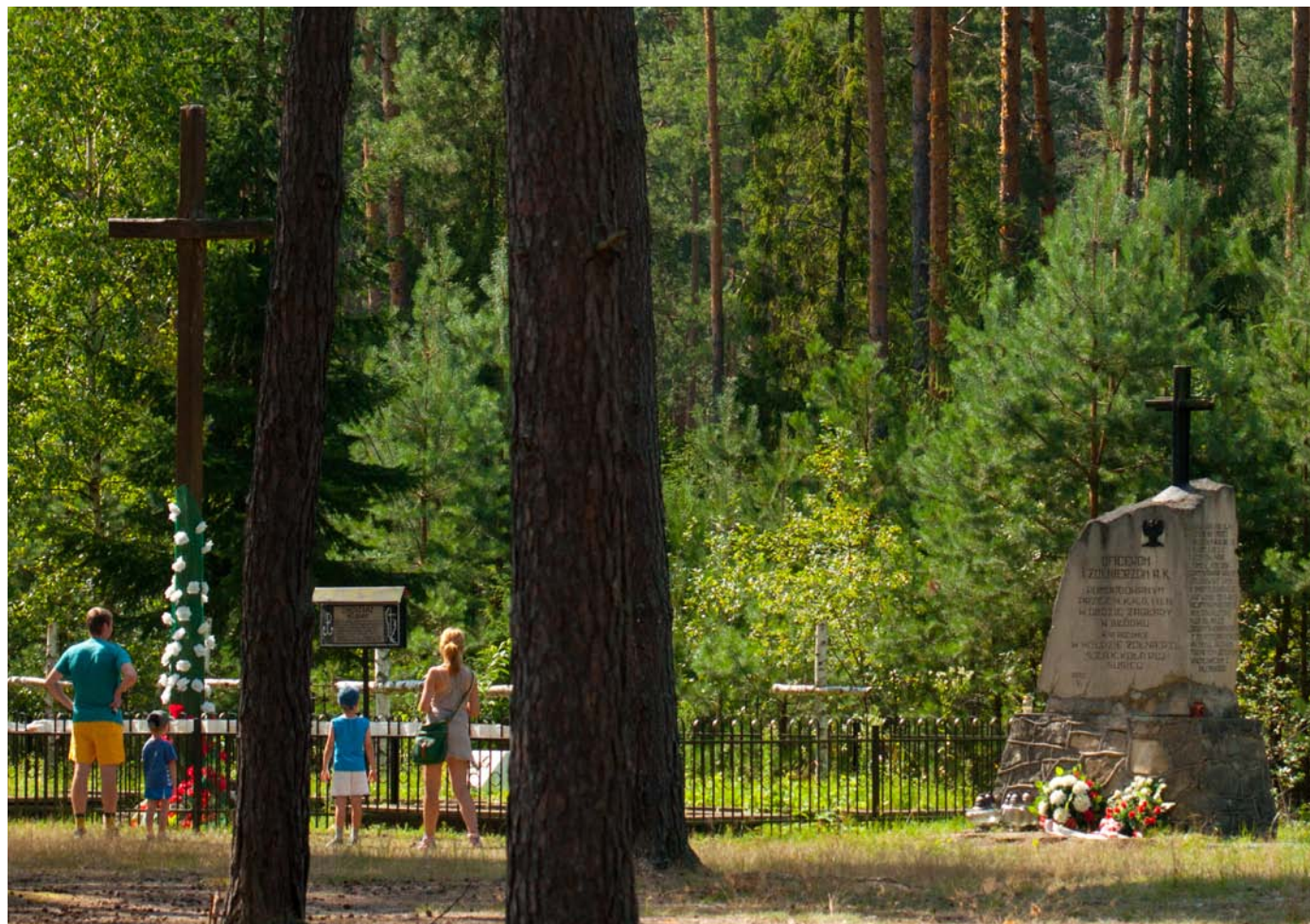
Pomnik poświęcony mieszkańcom Huty Różanieckiej zamordowanym w 1943 roku

Pomnik w Majdanie Sopockim poświęcony poległym w walce z hitlerowcami w latach 1939-1945

Pomnik z orłem w Majdanie Sopotkim

Miejsce pamięci w Błudku

Orkiestra dęta z Łosińca na dożynkach

Dbając o tradycję

Dawne tradycje gminy Susiec podtrzymuje szesnaście kół gospodyń wiejskich, które działają w Łosińcu I, Łosińcu II, Nowinach, Oseredku, Suścu, Rybnicy, Majdanie Sopotkim, Łuszczaczu i Róży, Hucie Szumy, Ciotuszy Starej, Ciotuszy Nowej, Grabowicy, Paarach, Wólce Łosinieckiej, Maziłach i Kunkach, a także osiem zespołów śpiewaczych: Szumy, Grabowiczanki (jego wieloletnią kierowniczką była zmarła w 2020 roku wybitna twórczyni ludowa Janina Kowalczuk, utytułowana trzykrotnie Złotą Basztą na festiwalu w Kazimierzu), Jutrzenka, Zagórzanki, Sopotcka Nuta, Parzanki, Olszanka i Kwiaty Roztocza.

Najważniejszymi wydarzeniami kulturalnymi w gminie są Transgraniczny Festiwal Pieśni o Roztoczu, organizowany od ponad dwudziestu lat, Jarmark Susiecki, Otwarcie Letniska w Majdanie Sopotkim, dożynki, Bieg nad Tanwią i Święto Pieczonego Ziemniaka.

W gminie pielęgnowane są także tradycje kulinarne. Królują tu pieczone i gotowane pierogi, bigosy, kapuśniaki oraz inne potrawy z kapusty i kasz. Słynna jest susiecka zupa – parzybroda.

W gminie prężnie działa także piętnaście jednostek OSP.

Dekoracja wieńca dożynkowego

Dożynkowy bochen chleba

Korowód dożynkowy

Uczestnicy korowodu dożynkowego

Uczestnicy korowodu dożynkowego

Starostwie dożynek podczas przekazania chleba gospodarzowi gminy

Uroczysta msza święta

Licznie zgromadzeni mieszkańcy gminy i turyści

Dożynkowy poczęstunek

Stoiska KGW na dożynkach

Kolo Gospodyni Wiejskich Nad Szumami z Huty Szumy

Kolo Gospodyni Wiejskich Sasiadki z Łuszczacza i Róży

Koło Gospodyń Wiejskich z Kunki

Koło Gospodyń Wiejskich Perłki Roztoczańskie z Oseredka

Potrawy Koła Gospodyń Wiejskich z Mazil (fot. GOK)

Potrawy Koła Gospodyń Wiejskich z Rybnicy (fot. GOK)

Potrawy Koła Gospodyń Wiejskich z Paary

Potrawy Koła Gospodyń Wiejskich z Kunek

Potrawy regionalne przyrządzone w pensjonacie Sosnowe Zacisze

Koło Gospodyń Wiejskich z Grabowicy (fot. GOK)

Zespół Jutrzenka z Ciotuszy Nowej (fot. GOK)

Zespół Sopocka Nuta z Majdanu Sopockiego

Zespół Grabowiczanki z Grabowicy

Zespół Parzanki z Paar

Zespół Szumy z Suśca

Koło Gospodyń Wiejskich Tanewa z Suśca (fot. KGW)

Zespół Kwiaty Roztocza z Łosińca (fot. GOK)

Zespół Olszanka z Wólki Łosinieckiej (fot. GOK)

Zespół Zagórzanki z Łuszczacza (fot. GOK)

Pasieka w Rybnicy Wiolety i Tomasza Leńczuków

Tradycyjne wyroby wędliniarskie z masarni Wiktora Hałasy z Kunek

Warsztaty Terapii Zajęciowej w Grabowicy

Okolice

Kamieniolom w Józefowie

Urokliwa fontanna w józefowskim rynku

Kapliczka św. Rocha w Krasnobrodzie

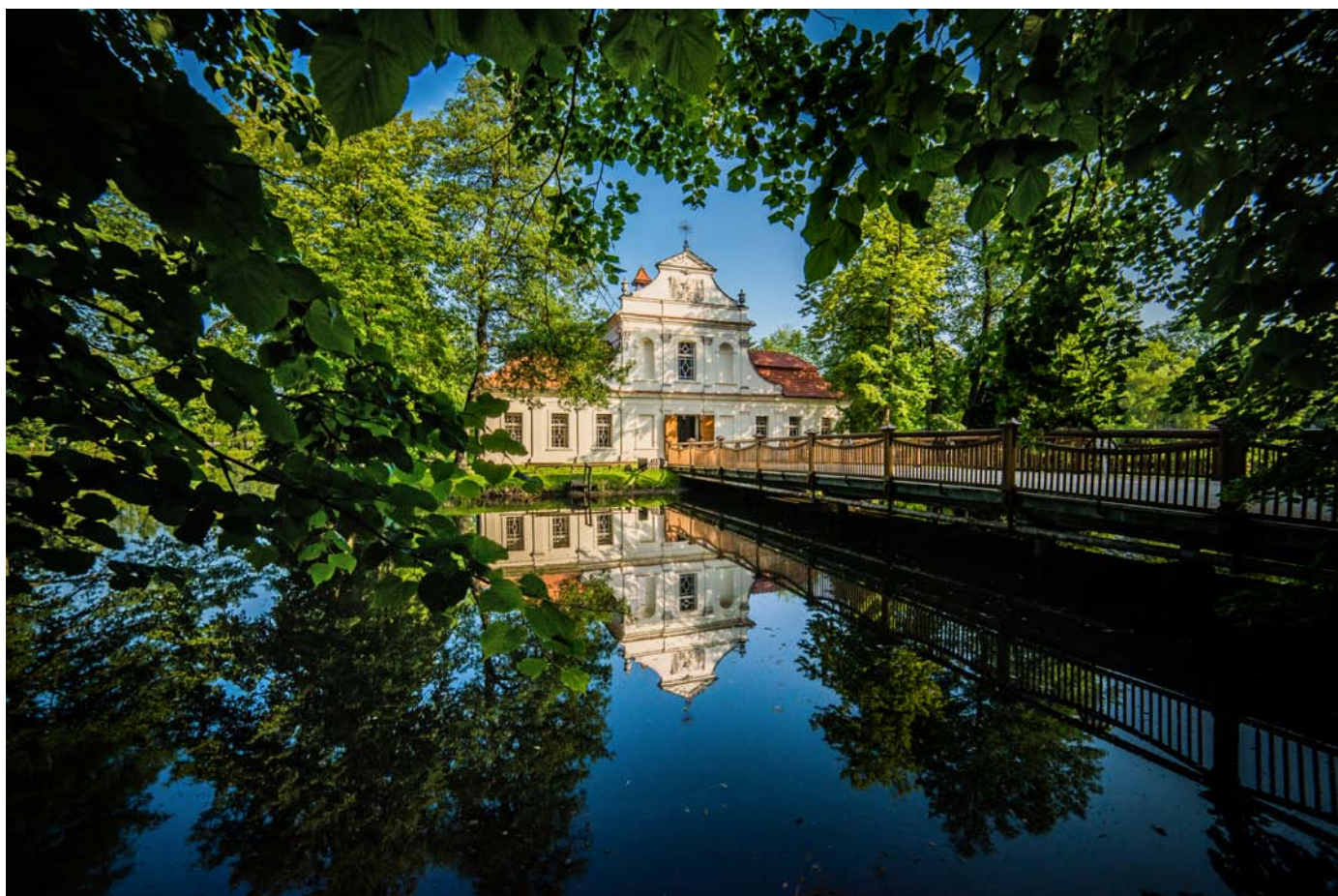
Kościół parafialny w Krasnobrodzie

Panorama Krasnobrodu

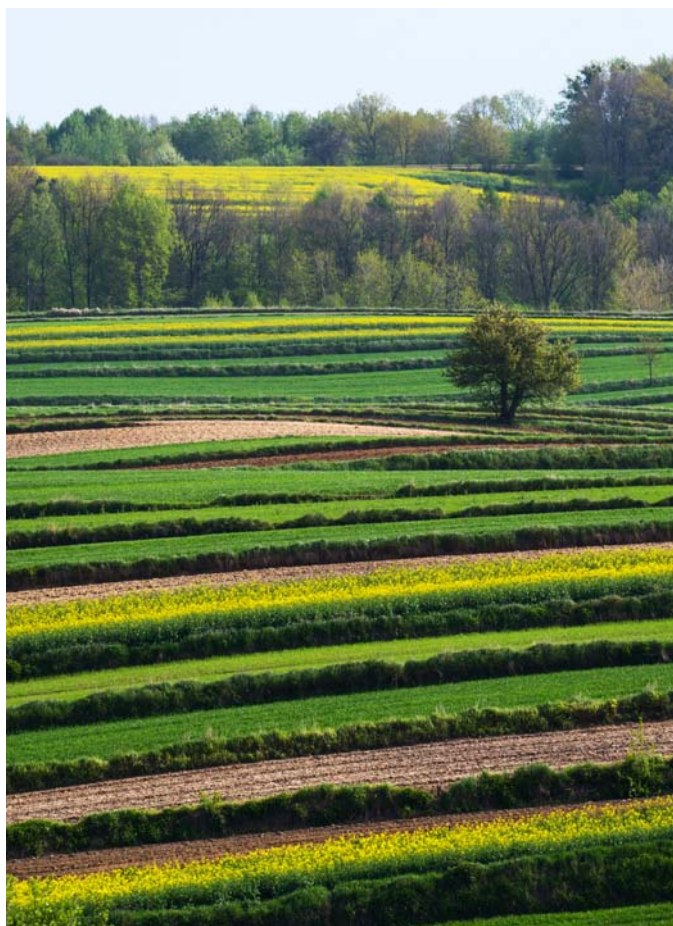
Koniki polskie przy stawach Echo w Zwierzyńcu

Kościółek na wodzie w Zwierzyńcu

Pomnik Chrząszcza w Szczepieszynie

Kaskady szczepieszynskich pól

Widok na Szczepieszyn

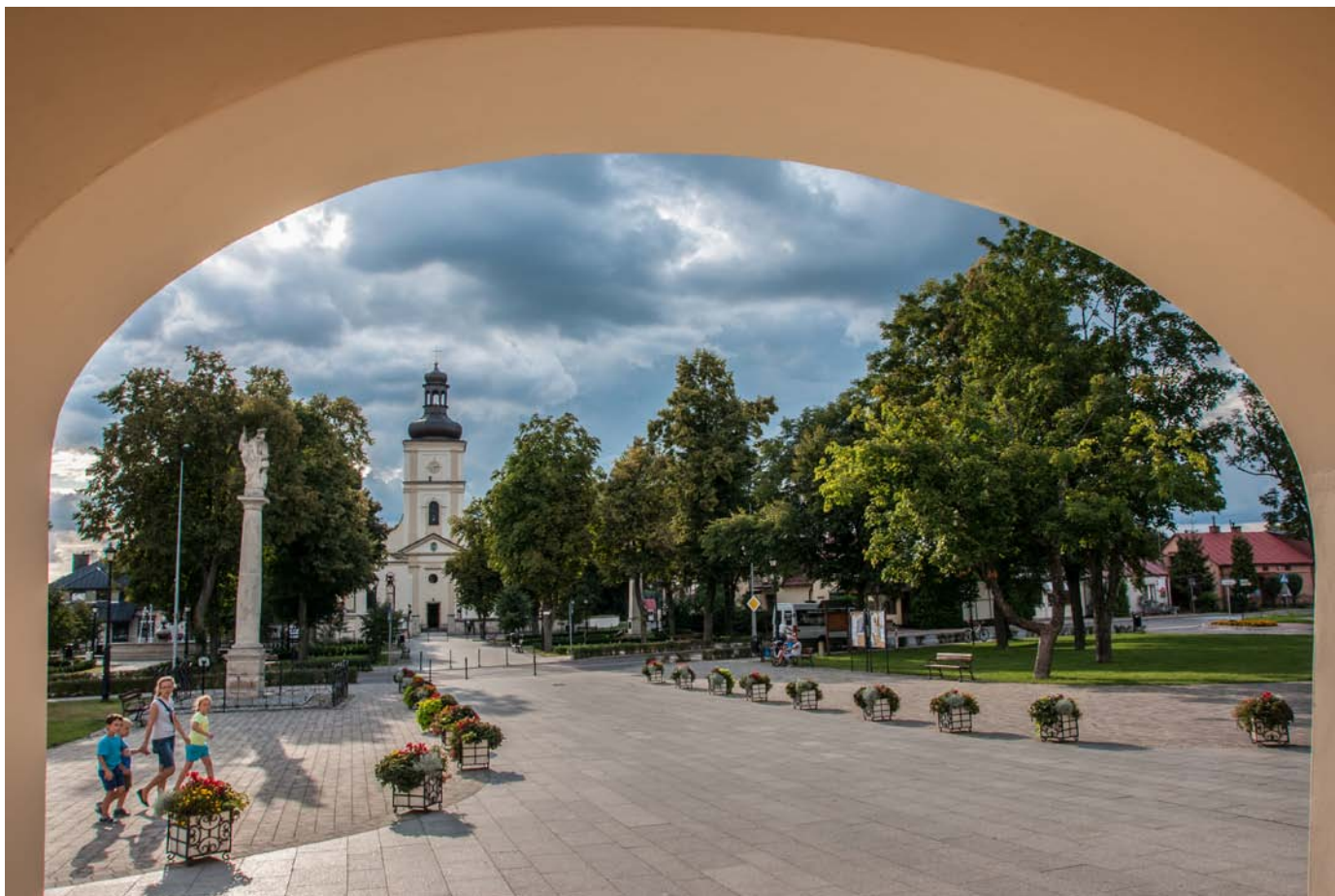

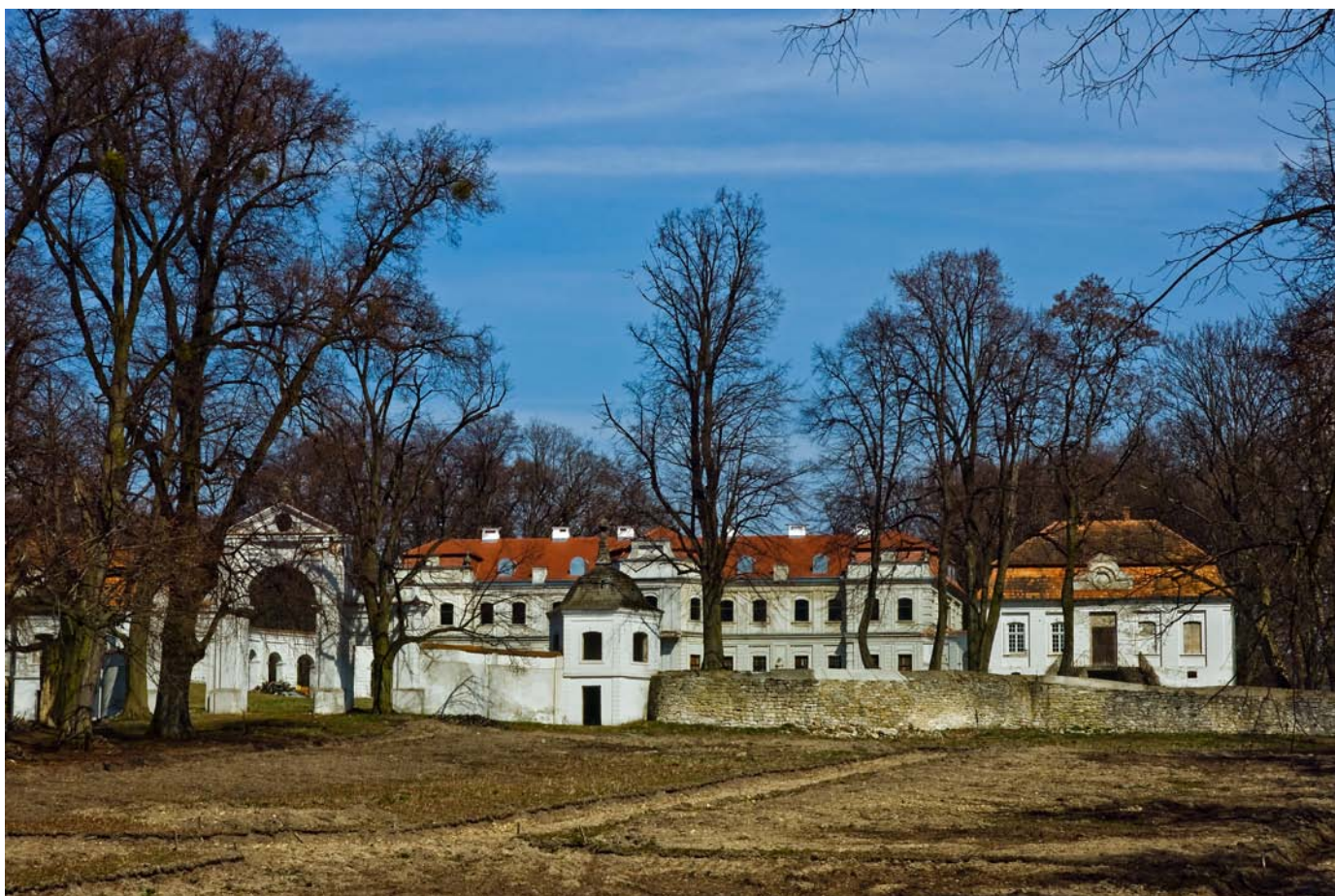
Rynek w Tomaszowie Lubelskim

Rezerwat „Piekielko” w Łaszczówce

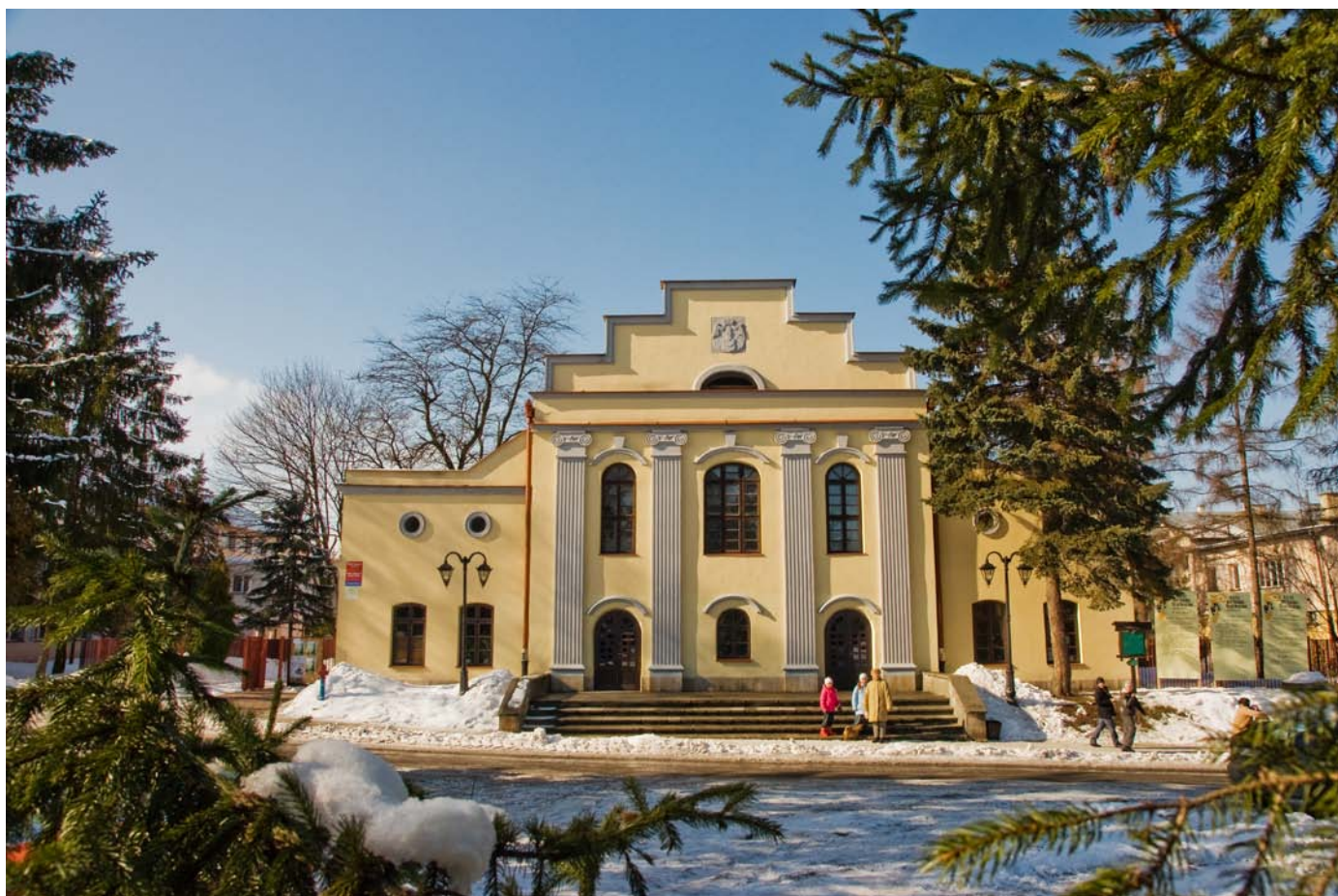
Rynek w Narolu

Dawny pałac Łosiów w Narolu

Cerkiew w Radrużu

Budynek dawnego teatru dworskiego w Horyńcu-Zdroju

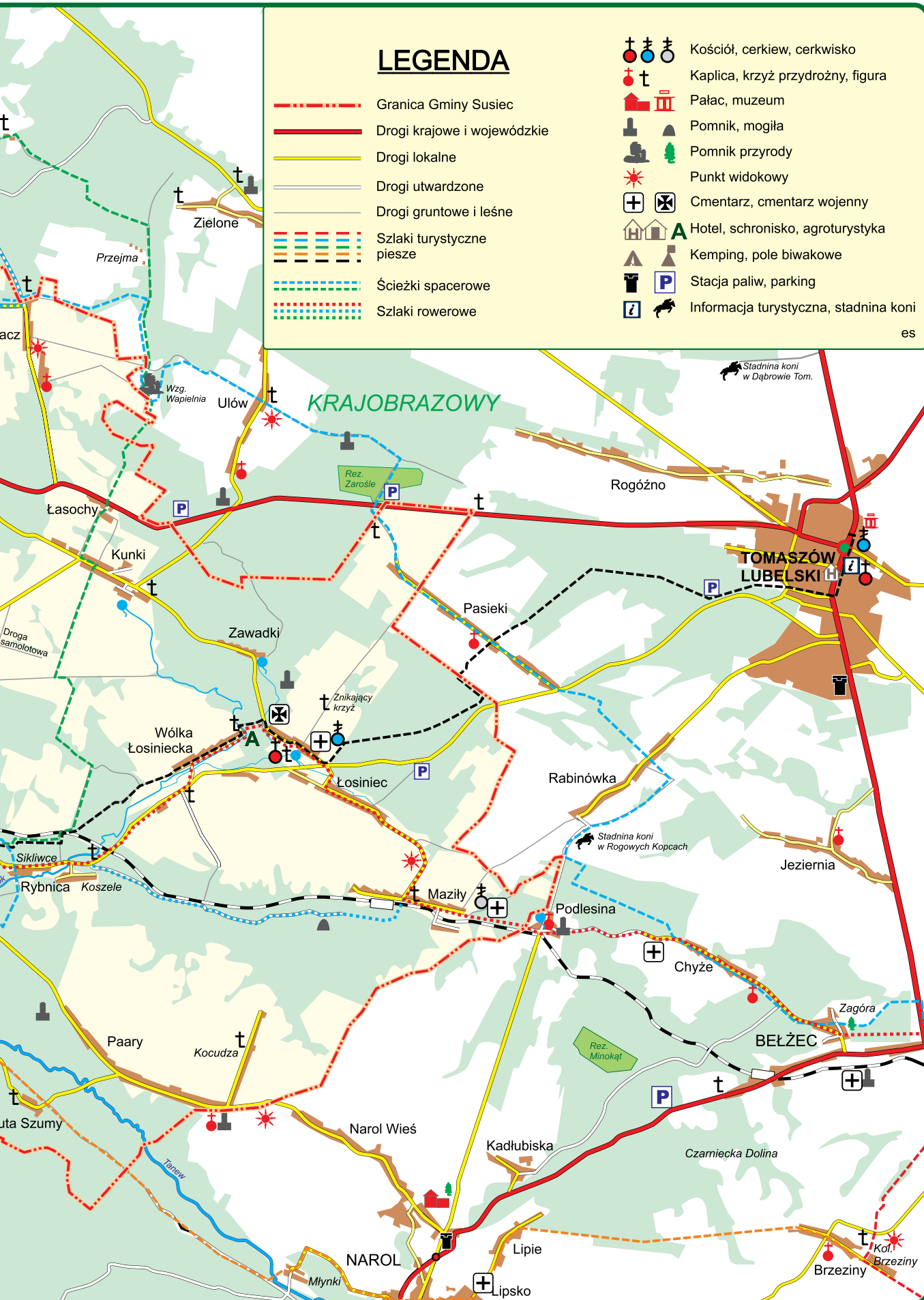

LEGENDA

- - - - - Granica Gminy Susiec
- = Drogi krajowe i wojewódzkie
- = Drogi lokalne
- = Drogi utwardzone
- = Drogi gruntowe i leśne
- - - - - Szlaki turystyczne piesze
- - - - - Ścieżki spacerowe
- - - - - Szlaki rowerowe

- Kościół, cerkiew, cerkwiśko
- Kaplica, krzyż przydrożny, figura
- Pałac, muzeum
- Pomnik, mogiła
- Pomnik przyrody
- Punkt widokowy
- Cmentarz, cmentarz wojenny
- Hotel, schronisko, agroturystyka
- Kemping, pole biwakowe
- Stacja paliw, parking
- Informacja turystyczna, stadnina koni

es

Publikację wydano na zlecenie Koła Gospodyń Wiejskich Tanewa w Suścu
ul. Tomaszowska 119, 22-672 Susiec

Gmina Susiec

ul. Tomaszowska 2
22-672 Susiec

Tekst:

Małgorzata Mazur

Korekta:

Iwona Pieczykolan

Fotografie:

Jerzy Cabaj, Krzysztof Łagowski (KŁ), Piotr Najda (PN), Gminny Ośrodek Kultury w Suścu (GOK),
Koła Gospodyń Wiejskich (KGW)

Mapa:

Edward Słoniewski

Ekspozyty na stronach: 70, 72 i 73 pochodzą ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Tomaszowie Lubelskim

Wydawca:

Wydawnictwo Fotpress Jerzy Cabaj w Zamościu
e-mail: fotpress@gmail.com
www.fotpress.pl

Zamość 2022

ISBN 978-83-65111-40-1

